

Харківський державний педагогічний університет
ім. Г.С.Сковороди

На правах рукопису

Головкова Марина Михайлівна

ПЕДАГОГІЧНІ ПОГЛЯДИ І ДІЯЛЬНІСТЬ С.І.МИРОПОЛЬСЬКОГО

ІЗ.00.01 - теорія та історія педагогіки

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Харків 1994

ДВ. 37.500

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Харківському державному педагогічному університеті ім.Г.С.Сковороди.

Науковий керівник

- кандидат педагогічних наук, доцент
ЗОЛУТУХІНА Світлана
Трохимівна

Офіційні опоненти

- доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПН України
ШЕВЧЕНКО Галина
Павлівна

- кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПН України
СВІТУХ Микола
Борисович

ЛННБ України ім.В.Стефаніка

00777168 (-)

Провідна установа - Криворізький державний педагогічний інститут.

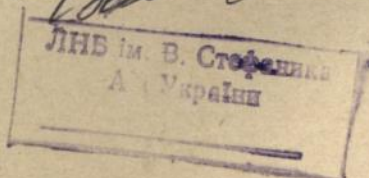
Захист відбудеться 20 грудня 1994 року о 10⁰⁰ год. на засіданні спеціалізованої вченої ради К.ПЗ.24.02 у Харківському державному педагогічному університеті ім.Г.С.Сковороди за адресою: 310168, м.Харків, вул.Блюхера, 2.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Харківського державного педагогічного університету ім.Г.С.Сковороди.

Автореферат розісланий "19 листопада 1994р.

Вчений секретар спеціалізованої вченої ради

ЗОЛУТУХІНА С.Т.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ.

Актуальність дослідження. Процес становлення української школи неможливий без розробки теоретико-методологічних аспектів національної системи виховання і навчання з урахуванням вітчизняного та зарубіжного досвіду.

Без знання того, як розвивалась теорія і практика виховання та навчання підростаючих поколінь у минулому, неможливі рішення важливих сучасних питань. Як відзначав Д.Збанацький, щоб іти в майбутнє, необхідно спиратись на минуле з метою творчого використання найбільш раціональних, які пройшли перевірку часом, ідей та збагачення ними арсеналу педагогічних засобів сучасної школи. В зв'язку з цим педагогічна спадщина педагогів другої половини XIX століття має велику значущість для педагогічної науки та практики виховання і навчання в школі.

Досліджуваний період другої половини XIX століття характеризувався небувалим похваленням у педагогічній галузі, напруженою творчою працею, як теоретичною, так і практичною. Це був період, коли питання народної школи було поставлене в повному своєму обсязі як проблема народно-демократична, з одного боку, і як проблема соціально-педагогічна та методична, з другого.

Педагогами минулого було висунуто чимало прогресивних ідей, які не втратили своєї актуальності в наш час. На сучасному етапі досліджується педагогічна спадщина педагогів XIX століття: О.В.Духновича, С.В.Васильченка, Б.Д.Грінченка, Х.Д.Алчевської та інш.

Серед тих, хто стояв біля джерел народної школи в другій половині XIX століття, був і С.І.Миропольський. Сучасники С.І.Миропольського, такі як М.О.Корф, С.О.Рачинський, К.В.Бєльницький, М.І.Демков, В.Я.Абрамов, Д.І.Багалій, вважали його значною фігурою в про-

гресивному загально-педагогічному русі.

Стислі бібліографічні відомості про життя та педагогічну діяльність С.І.Миропольського були подані в енциклопедичному словнику Ф.О.Брокгауза та І.О.Єфрона, журналі "Народное образование", працях М.І.Демкова, К.В.Бльницького. Як видатного педагога його згадували Д.І.Багалій, В.Я.Абрамов. Про роботу С.І.Миропольського у Харкові свідчать такі історичні та літературні видання: журнал "Народное образование", журнал Міністерства Народного Просвещения, "Семья и школа", пам'ятна книжка Харківської губернії на 1868 рік, Харківський календар на 1869 рік та на 1870 рік, Д.І.Багалій та Д.П.Міллер "История города Харькова за 250 лет его существования".

Посилання на його праці були знайдені у роботах П.Ф.Каптерева, Є.М.Мединського, антології педагогічної думки Росії другої половини XIX-XX століття, антології педагогічної думки Української РСР.

Сучасний дослідник Мухін М.І., вивчаючи педагогічну спадщину Х.Д.Алчевської, постійно звертався до книги С.І.Миропольського "Школа и общество. Частная Харьковская женская воскресная школа".

На жаль, на сьогодні відсутні роботи, де б змістовно аналізувалися різні психолого-педагогічні проблеми теоретичної та методичної спадщини С.І.Миропольського, розглядалася його практична діяльність.

Отже, актуальність дослідження зумовлена особливостями побудови національної школи, які потребують звернення до вітчизняного досвіду виховання та навчання, важливості заповнення білих плям в історії педагогічної думки України, відсутності історико-педагогічних досліджень, де б цілісно аналізувалася педагогічна спадщина видатного педагога XIX століття С.І.Миропольського. Все це зумовило вибір теми дисертаційного дослідження "Педагогічні погляди і діяльність С.І.Миропольського".

Об'єкт дослідження - педагогічна спадщина С.І.Миропольського.

Предмет дослідження - педагогічна діяльність, дидактичні та виховні погляди С.І.Миропольського.

Мета дослідження - аналіз вкладу С.І.Миропольського в розробку теоретичних питань початкового навчання та виховання.

Завдання дослідження:

1. Охарактеризувати особливості світогляду та педагогічної діяльності С.І.Миропольського.
2. Проаналізувати дидактичні ідеї С.І.Миропольського в галузі початкового навчання.
3. Визначити вклад С.І.Миропольського в розробку теоретичних засад морального виховання.

Методологічною основою дослідження є діалектико-матеріалістична теорія пізнання, діалектичний підхід до аналізу педагогічної діяльності та спадщини.

В дисертації використані такі методи дослідження: історико-педагогічний, теоретичний та порівняльний аналіз педагогічної, навчально-методичної літератури, архівних документів, матеріалів вітчизняного періодичного друку, вивчення та узагальнення теоретичних поглядів, практичного досвіду.

Джерелознавчю базю дисертації виступають педагогічні праці, підручники, методичні посібники С.І.Миропольського. Базю дослідження також послужили журнальні та газетні видання, в яких друкувалися роботи С.І.Миропольського, праці авторів XIX та початку XX століття, роботи педагогів, психологів XX століття, матеріали Центрального державного історичного архіву України, обласного історичного архіву м.Харкова, звіти про діяльність Харківського товариства розповсюдження між людьми грамотності,

праці педагогічного відділу Харківського історико-філологічного товариства, циркуляри по Харківському навчальному округу.

Наукова новизна і теоретична значущість дослідження полягає в розкритті основних положень концепції С.І.Миропольського щодо народної школи; обґрунтуванні особливостей його дидактичних поглядів. Визначено вклад педагога в розробку теоретичних основ морального виховання дітей і педагогічної підготовки вчителів.

Особистий внесок пошукача полягає в тому, що в дисертації вперше здійснена спроба цілісного аналізу педагогічної спадщини С.І.Миропольського, введені в науковий обіг невідомі раніше педагогічні твори, що характеризують погляди і досвід педагога з питань дидактики, виховання і теоретично-практичної підготовки вчителів.

Практична значущість дослідження полягає в тому, що теоретичні положення педагогічної спадщини С.І.Миропольського збагатять курс вітчизняної історії педагогіки маловідомими матеріалами. Узагальнений аналіз матеріалів дисертації, зокрема концепція народної школи С.І.Миропольського, можуть бути використані при виданні навчальних посібників, у процесі психолого-педагогічної і методичної підготовки вчителів початкових класів.

Достовірність результатів дослідження та основних висновків дисертаційної роботи забезпечується комплексним розглядом проблеми з історико-педагогічних, психологічних позицій, застосуванням системи наукових методів дослідження, адекватних його об'єкту, предмету та завданням, впровадженням науково-практичних рекомендацій С.І.Миропольського у навчально-виховний процес початкової школи.

На захист виносяться теоретично обгрунтовані С.І.Миропольським у педагогічних творах та експериментально перевірені в практиці Харківської недільної чоловічої школи та Санкт-Петербурзької воскресної школи:

1. Концептуальні положення, що були покладені в основу побудови народної школи:

мета школи - всебічно гармонійний розвиток дитини;

загальні завдання народної школи слід доповнити практично-освітніми /здійснення релігійно-морального впливу школи на сімейне життя, його соціально-побутову сферу, надання економічної і юридичної освіти як дітям, так і їх батькам/;

зміст освіти повинен передбачати гармонійне поєднання елементів загальнолюдського та національно-практичного виховання учнів;

навчання в школі має бути тільки виховуючим.

2. Напрямки організації навчального процесу в початковій школі /розробка С.І.Миропольським "систем" навчання, обгрунтування принципів навчання, виявлення ефективних засобів навчання/.

3. Зміст, методи, форми і умови морального виховання дітей в сім'ї і школі.

Апробація та впровадження. Основні положення і результати дослідження обговорювались на засіданнях кафедри педагогіки Харківського державного педагогічного університету ім.Г.С.Сковороди, на науково-практичній конференції "Психолого-педагогічна освіта в Україні" /Харків, 1994р./, на конференції молодих вчених та спеціалістів Мелітопольського державного педагогічного інституту /1994р./, а також використовувались у публікаціях, які відтворювали зміст дисертації.

Результати дослідження використовуються в процесі викладан-

ня курсу "Історія педагогіки" в Мелітопольському державному педагогічному інституті та Харківському державному педагогічному університеті ім.Г.С.Сковороди.

СТРУКТУРА ТА ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ.

Дисертація складається із вступу, двох глав, висновків, переліку використаних джерел, літератури, додатків.

У вступі обґрунтовується актуальність теми дослідження, визначається об'єкт, предмет, мета, основні завдання, методологічні основи і методи дослідження, розкриваються джерелознавча база, наукова новизна, теоретична і практична значущість роботи, сформульовані положення, які виносяться на захист.

У першому розділі - "Життя та педагогічна діяльність С.І. Миропольського" - дається аналіз світогляду С.І.Миропольського, головні етапи життя та освітньої діяльності.

У розділі вказується, що для другої половини ХІХ століття характерне значне посилення інтересу прогресивних педагогів до народної освіти; заохочення російського і українського народів до процесу педагогічної самосвідомості, педагогічної критики та творчості; розвиток теоретичної педагогіки; створення педагогічної літератури, педагогічної журналістики, різноманітних педагогічних течій і партій, методів навчання і виховання з різноманітних предметів навчальних курсів; складання підручників, навчальних посібників. Відбувається демократизація освіти та висовуються нові педагогічні вимоги до розвитку виховання і навчання підростаючого покоління в поєднанні з національними формами життя.

Аналіз різних джерел дає змогу стверджувати, що С.І.Миропольський був "яскравим представником прогресивної педагогіка-

ної думки другої половини XIX століття і зробив своєю науково-практичною діяльністю значний внесок в демократизацію освіти, в розвиток та поширення дійсно народної освіти.

С.І.Миропольський народився в 1842 році в родині священника Воронежської губернії. Освіту він здобув у Воронежському духовному училищі, духовній семінарії та у Московській духовній академії.

Своєю педагогічною діяльністю С.І.Миропольський починає у 1864 році в Харкові. З 1867 до 1870 рр. - він викладає педагогіку на педагогічних курсах при Харківській духовній семінарії. З 1870-1872 рр. - викладач педагогіки в С.-Петербурзі, до 1872р. помічник редактора "Журнала Министерства Народного Просвещения", з 1892 р. - помічник управляючого Синодальної Канцелярії, з 1896 р. - редактор журналу "Народное образование", член Харківського товариства розповсюдження в народі грамотності і Санкт-Петербурзького Педагогічного товариства, постійний співробітник Санкт-Петербурзького Комітету грамотності.

С.І.Миропольський займався науково-просвітянською діяльністю протягом 40-ка років. Він публікувався в різних педагогічних виданнях: "Журнале Министерства Народного Просвещения", "Народное образование", "Наша Начальная школа", "Церковно-приходская школа" та ін. Дослідженням виявлено, що науково-педагогічну спадщину С.І.Миропольського складають: переклади робіт зарубіжних педагогів, підручники, методичні вказівки для вчителів, науково-методичні статті, рецензії. Він автор 21-єї наукової праці.

Слід відзначити, що роботи С.І.Миропольського були рекомендовані особливим відділом вченого комітету Міністерства

народної освіти для використання в народних школах і бібліотеках учительських семінарій. Його книгу "Обучение письму" М.О.Корф назвав "перлиною педагогічної літератури". За свої праці С.І.Миропольський був нагороджений золотою медаллю С.-Петербурзького Комітету Грамотності.

За характером світогляду С.І.Миропольський - ліберал, просвітянин, глибоко релігійна людина. Сукупність цих поглядів визначила значну спрямованість його педагогічних, навчально-методичних, літературно-критичних праць та вплинула на педагогічну діяльність.

С.І.Миропольський справедливо вважав і неодноразово підкреслював у своїх працях наявність прямого зв'язку між освітою та соціально-економічним станом суспільства. Справедливо вважаючи школу живою силою для відродження народу, його розумового, морального, економічного виховання, С.І.Миропольський відзначав, що не проста грамотність потрібна суспільству, а всебічна освіта.

За своїми дидактичними поглядами С.І.Миропольський був ширим прихильник ідей Я.А.Коменського. Він перший в Росії переклав його "Велику дидактику". До нього було опубліковано різними авторами лише 5 невеликих статей Я.А.Коменського. Причини звернення С.І.Миропольського до ідей чеського педагога такі: по-перше, Я.А.Коменський, на його думку, не тільки геніальний педагог минулого, сучасного, а й майбутнього; по-друге, саме у Коменського він відкрив практичний талант, уміння правильно організувати шкільне діло; по-третє, особисті симпатії.

Аналіз різних джерел говорить про те, що науково-педагогічна діяльність С.І.Миропольського та його педагогічні погляди -

це складний комплекс питань теорії та практики виховання, навчання, а також організації народної освіти, а саме народної школи.

У другому розділі - "Розробка основ педагогіки в теоретико-практичній спадщині С.І.Миропольського" - проаналізовані погляди педагога на завдання початкової школи; її роль в реалізації народної освіти; на процес навчання та виховання в школі; представлена розроблена педагогом система підготовки майбутніх вчительських кадрів.

С.І.Миропольський глибоко вірив у розвиток вітчизняної педагогічної освіти, справедливо вважав, що український та російський народи мають свою історію, свої національні особливості, тому потребують своєї системи виховання та навчання.

С.І.Миропольський був прихильником розвитку освіти на національних засадах. Він далі розвиває думку К.Д.Ушинського про використання "національного елемента" у вихованні.

С.І.Миропольський, як і М.І.Пірогов, виступав за безперервність школи та безперервність освіти. Він був прихильником загального та обов'язкового навчання. У питаннях про характер, мету і завдання народної школи С.І.Миропольський дотримувався передових поглядів і впевнено відстоював кожну спробу обмежити її рамками елементарної грамотності.

Важливе значення має концепція народної школи, розроблена С.І.Миропольським. Поряд з завданнями загального характеру /розвиток дитини, спонукування її до самоосвіти, виховання "дійсно людського характеру"/ С.І.Миропольський вважав за необхідне гармонійне поєднання практичних і просвітянських завдань народної школи, які пов'язані з релігійно-моральним впливом школи на життя, з сімейно-громадською сферою, соціально-побуто-

вою і економічною стороною народного життя, з юридичною освітою як учнів, так і батьків. Рішення вказаних завдань, відзначав С.І.Миропольський, можливе у школі, яка організована правильно як з зовнішнього, так і з внутрішнього боку. Він рекомендував починати побудову школи з встановлення її загальної атмосфери, розуміючи під цим добрий настрій, дух, характер взаємин між усіма учнями школи і викладачами, дружнє прагнення до однієї мети. С.І.Миропольський вимагав, щоб керівники шкіл уважно відносились і до її матеріального забезпечення, адже турбота про матеріальну базу, на його думку, свідчить про серйозне ставлення викладачів до справи.

Розкриваючи зміст освіти в початковій школі, С.І.Миропольський пропонував для розвитку "основних сил" і можливостей дитини поєднати елементи "загальнолюдського" розвитку /розумове, естетичне, фізичне виховання/ та національно-практичної освіти /знайомство дітей з навколишньою природою, з минулим і основами сучасного життя рідного народу, розвиток практичних навичок у праці/ і вказав на відповідні їм засоби.

С.І.Миропольський постійно звертав увагу на суттєві відмінності "старої" школи від "нової". Ретельне вивчення педагогічної спадщини С.І.Миропольського свідчить про його постійне прагнення до прогнозування майбутньої школи. Аналіз його педагогічних робіт дозволив зробити порівняльний аналіз цілей, завдань, змісту навчально-виховного процесу "старої" та "нової" школи /див. таблицю № I/.

Порівняльна характеристика "старої" та "нової" школи

№	Мета, завдання, зміст роботи	
	"Стара" школа	"Нова" школа
I	2	3
1.	Вчить.	Вчить і виховує.
2.	Спирається на механічну пам'ять.	Спирається на розум.
3.	Суворо дотримується підручника.	Дає простір вчителю.
4.	Не вивчає дитячу особистість і не враховує індивідуальні особливості.	Вивчає дитячу особистість, враховує індивідуальні особливості.
5.	Діє зовнішніми засобами на зовнішню сторону учнів.	Дії спрямовані на волю і свідомість дитини.
6.	Навчання абстрактне, зосереджується на заучуванні, "заривається" в книги, "втікає" від природи, далеке від життя, має схоластичний характер, не розвиває інтересу.	Навчання наочне, "збуджує" і направляє особисті сили дитини до доброго та прекрасного, враховує реальне життя, готує дитину до життя і дає запас корисних знань, готує до самоосвіти, виховує любов до розумової праці.
7.	Дисципліна сувора, деспотична, заохочує шпигунство.	Гуманна, проникнута розумною любов'ю до дітей, дисципліна носить виховний характер і її завдання - виховання почуття законності в дітей, становлення справедливого і доброго характеру. З'єднує учнів, вносить любов, мир та злагоду в стосунки поміж ними.
8.	Курс школи бідний, випадковий, розрізнений. Техніка, механізм, рутинна.	Доцільне розташування матеріалу, все веде до загальної мети навчання. Живий дух розумної діяльності, прагнення до самовдосконалення і в усьому свідомість.
9.	Школа - заклад адміністративний.	Школа - заклад навчально-виховний.

Значний інтерес для сучасної педагогіки мають психолого-педагогічні погляди С.І.Миропольського, що стосуються вивчення особистості дитини. В розробці дидактичних питань С.І.Миропольський виходив з того, що дитяча особистість повинна бути центром

навчання в початковій школі. Він наполягав на широкому застосуванні в шкільній практиці діагностики дитячої особистості. Особливість вивчення дитини С.І.Миропольським полягала у природно-му, соціальному, загальнолюдському, християнському підході до неї.

С.І.Миропольський, розробляючи питання про "системи" навчання в народних школах, розумів під цим розподіл, групування і хід навчальних занять у школі. Вказуючи на те, що вся навчально-виховна діяльність являє собою вчителя, учнів та предмети навчання, С.І.Миропольський виділив наступні "системи" навчання: по відношенню до вчителів - класні і предметні системи навчання; до учнів - системи одиночного, взаємного і одночасного навчання; до предметів - поступове і концентричне викладання.

С.І.Миропольський стверджував, що основу дидактики повинні складати такі принципи навчання: швидкість, легкість, міцність, наочність, індивідуалізація. У своїх працях вчений всебічно обґрунтував необхідність застосування в початковій школі цих принципів і дав поради вчителям щодо ефективного їх використання.

Аналіз друкованих праць педагога дає змогу стверджувати, що значне місце в дидактичній спадщині І.С.Миропольського займає питання про методи навчання в школі. Він справедливо зауважував, що успіх навчання в початковій школі знаходиться в прямій залежності від вчителя і від методу навчання, того "шляху, яким іде розум у пошуках істини".

С.І.Миропольський підкреслював, що вчителя не можна "зв'язувати по руках і ногах" ніякими методичними вказівками. Він вимагав вільного, але свідомого вибору методу самим вчителем, оскільки тільки за цих умов учитель матиме змогу стати господарем своєї справи.

Дослідженням виявлено, що С.І.Миропольський, підкреслюючи розвиваюче призначення педагогічного методу, один з перших на Україні розробив конкретні вимоги до нього. Згідно них метод повинен: прискорювати хід навчання і діяти розвиваючим чином на учнів; відповідати розвитку дитячої особистості, бути простим і природним; полегшувати працю як учнів, так і викладачів; бути індивідуальним; давати вчителю можливість самостійно урізноманітнювати заняття; відповідати властивостям предмета, який вивчається. Крім того, вказував С.І.Миропольський, всі елементи способу повинні згрупуватися навколо одного центру - особистості дитини, а при розробці методу враховувати ідею свідомості і самостійності в навчанні.

Серед різноманітних методів навчання С.І.Миропольський відводив особливе місце методу катехизації. Він виходив з того, що катехизація - прекрасна педагогічна зброя в руках досвідченого вчителя, оскільки вона є найкращим засобом збудження і підтримки уваги учнів, викликає самостійність суджень, надає викладанню необхідної ясності, жвавості.

Відзначаючи, що обґрунтованість навчання повинна складати необхідну умову будь-якої школи, С.І.Миропольський відзначав, що все вивчене необхідно закріплювати, по-можливості, часто повторюваними вправами. Слід підкреслити, що при використанні методу вправ у навчально-виховному процесі С.І.Миропольський радив дотримуватися правил, які і на сьогодні важливі для початкової школи: усні вправи повинні бути пов'язані з письмовими за умов, що усні - первинні, а письмові - вторинні; вправи повинні бути різноманітними, мати змістовний характер, при засвоєнні матеріалу сприяти розвиткові свідомості.

Порівнюючи опитування з мистецтвом, яким не кожен володіє, С.І.Миропольський підкреслював, що мистецтво опитування - це не дрібниця, а заслугове певної уваги вчителя. Вчений розробив наступні дидактичні правила, на які повинен орієнтуватись вчитель при проведенні опитування: проводити опитування швидко, енергійно; задавати питання не одному учню, а звертатися до всього класу; запитання повинні бути простими, конкретними; давати час учню для обмірковування запитання; не перебивати учня при відповіді; намагатися активізувати клас під час опитування, щоб діти не були пасивними слухачами.

Одну з важливих умов навчання С.І.Миропольський вбачав у чіткому уявленні не тільки мети, але й тих засобів навчання, якими вона досягається. Серед таких ефективних засобів С.І.Миропольський виділяв: дитячу літературу, посібники, підручники, белетристику. Розглядаючи книгу для читання як один з важливих засобів досягнення мети народної школи, С.І.Миропольський на основі критичного огляду існуючих книжок для читання вітчизняних та закордонних авторів визначив головні вимоги до неї. На його думку, в основі книжки повинна лежати мета єдності формальної та реальної освіти, вона повинна поєднувати в собі формальну мету - вивчення рідної мови та узагальнення розвитку учнів - і реальну мету - повідомляти елементарні, доступні дитячому вікові відомості про навколишнє середовище та життя; зміст книги повинен мати реальний характер і відповідати ступеню дитячого розвитку, "збуджувати" у дітей зацікавленість, викликати любов до праці, почуття взаємодопомоги, сприяти розвиткові у дітей справжніх, щирих симпатій до рідної природи, мови, народного побуту, життя; викладення текстів повинно бу-

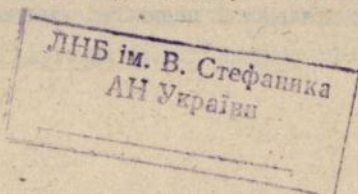
ти цікавим, наочним, а мова книжки - простою, доступною, загально-літературною.

Особливий внесок С.І.Миропольського, як свідчить аналіз його друкованих праць, полягав у розробці педагогічних основ морального виховання. Підкреслюючи значущість виховання, С.І. Миропольський звертає увагу на те, що через виховання "складається" доля людини, що залишити дитину без виховання - означає залишити дитину на вибір долі, а дати їй погане виховання - означає принизити людину.

Суть виховання С.І.Миропольський вбачав у розвитку свідомості і самостійності дітей на основі гуманного ставлення до них. Основну мету виховання С.І.Миропольський вбачав у підготовці дитини до виконання завдань життя. У виховному процесі С.І.Миропольський визначав вчителя - "як збров виховного впливу і його живу силу" та учня - "як предмет виховання".

У роботах педагогічного характеру С.І.Миропольський дав чітке визначення таким категоріям морального виховання, як "сумління", "правдивість", "стриманість", "почуття морального обов'язку", "приятність у товаристві", "скромність", "добрі навички в праці", і вказав відповідні умови, засоби їх формування у дітей.

Своєрідність поглядів С.І.Миропольського на виховання визначилась у його підході до розробки принципів виховання. В основу теоретичного обґрунтування виховання як процесу С.І.Миропольський поклав наступні принципи: "формальний" /людина повинна бути досконалим/, "теологічний" /людина повинна бути підготовлена до звершення благого діла/, "антропологічний" /дитина повинна виховуватись як людина Бога/, "методологічний", що

визначає джерела виховання і його засоби.

Дослідженням встановлено, що С.І.Миропольський, хоча й не дав назви іншим принципам виховання (народності, опору на життєвий досвід учнів, індивідуальному підходу, єдності дій вчителя, школи, сім'ї), але застосовував і використовував їх у практичній педагогічній діяльності.

Беручи за основу загальне положення виховної практики "правила вчать, а приклади захоплюють, враховуючи значний вплив на виховання прикладів поведінки інших людей, С.І.Миропольський серед методів і засобів виховання особливо визначає: приклад, наставлення, переконання, авторитет учителя, працю, дисципліну, нагороду, покарання, залучення до діяльності.

С.І.Миропольський також сформулював умови ефективності виховання: міцні знання вчителем теоретичних основ виховання і володіння "мистецтвом виховання"; любов до праці і дітей; творчий підхід і вимогливе ставлення вчителя до своєї діяльності; педагогічний такт; врахування впливу зовнішніх факторів на дитину.

Беручи до уваги основи православної сім'ї, її значні виховні можливості, вчений стверджував, що тільки сім'я повинна бути першим виховним інститутом.

С.І.Миропольський своєю теоретичною і практичною діяльністю довів вирішальну роль вчителя в навчально-виховному процесі. Він ставив перед вчителем головну мету, яка в той же час повинна складала суттєве завдання навчання, — всебічний розвиток учня.

С.І.Миропольський сформулював завдання вчителя, які пов'язані з реалізацією навчально-виховного процесу і ставленням його до своєї діяльності. Виконання цих завдань він передбачав у наступних видах діяльності педагога: діагностичній, організатор-

ській, комунікативно-стимулюючій, аналітико-оціночній, дослідницько-творчій.

Дослідженням встановлено, що С.І.Миропольським були розроблені психологічно обгрунтовані вимоги, яким повинні відповідати професійна підготовка вчителя, його методичні вміння та навички, індивідуальні якості, взаємини вчителя з учнями і колегами.

Вивчення питань підготовки вчителя з історичної, теоретичної, практичної /на ґрунті особистого досвіду/ точки зору дозволило С.І.Миропольському теоретично обгрунтувати потребу підготовки вчителів у спеціальних навчальних закладах, а також підготовки шляхом самоосвіти. Конкретизуючи їх підготовку в учительських семінаріях, С.І.Миропольський довів необхідність посилення загальної освіти, яка повинна служити основою спеціальної.

С.І.Миропольський звертав увагу освітян на те, що в спеціальній педагогічній підготовці теорія повинна передувати практиці, і обгрунтував свій погляд такими положеннями:

а/ вивчення теорії допомагало педагогові уникнути помилок і звільняло від даремної праці, зберігало його сили, оскільки теорія - це спільний результат вікових дослідів різних часів і народів;

б/ теоретичне вивчення предмета давало загальну підготовку до практичної діяльності, яка полегшувала власний досвід. Учитель набував здатності і вміння розуміти явища, оцінювати їх належним чином, легко узагальнювати, пов'язувати всю різноманітність прийомів з загальною метою виховання;

в/ одержавши теоретичну базу освіти, педагог збагачувався необхідною сумою наукових даних, знав головне і суттєве,

міг легко засвоювати всю різноманітність практичних прийомів;

г/ вивчення теорії дисциплінувало думку і виробляло навички для всебічного розгляду педагогічних питань;

д/ вивчення теорії допомагало уникнути грубих помилок на перших порах виховної діяльності. Це дуже важливо, оскільки через виховання формувалася доля людини, закладалася основа її благополуччя і життя;

е/ вивчення теорії надавало діяльності педагога характеру розумності, виробляло у педагога здатність самостійно і критично ставитися до найбільшого і найскладнішого з мистецтв - уміння виховувати людину.

С.І.Миропольський довів необхідність і практично здійснив підготовку вчителів на педагогічних курсах у Харкові та С.-Петербурзі. В системі підготовки вчителя він відводив значне місце психолого-педагогічному циклу дисциплін. Він з'ясував значення психолого-педагогічних знань як для вчителя, так і для суспільства в цілому в міру їх виховних і перетворюючих можливостей.

Вивчення архівних матеріалів і маловідомих робіт С.І.Миропольського дозволило показати організацію педагогічних класів і форми підготовки вчителів.

За загальним планом заняття педагогічних класів поділялись на теоретичні і практичні.

Теоретичні заняття передбачали: слухання лекцій з загальних і спеціальних предметів, самостійні дослідження в розробці і вирішенні різних педагогічних і дидактичних питань.

Практичні заняття передбачали: відвідування уроків викладачів гімназій і складання конспектів з оцінкою і детальним

аналізом їх; практичне керівництво учнями молодших класів і спостереження за ними з виховною метою і складанням ґрунтовних щоденників; власні дослідження у викладанні, виконання різноманітних письмових робіт, творів з питань навчання і виховання.

Обов'язковим моментом у педагогічних класах було вивчення праць зарубіжних педагогів, що дозволяло вдосконалюватися в перекладах і було багатим матеріалом для вивчення самої науки про виховання.

У творах майбутніх учителів відбивався ступінь їх розумової зрілості і підготовки до спеціальної роботи учителювання.

Значний інтерес, на думку Миропольського, являли щоденники кандидаток. На ці щоденники Сергій Іринеєвич дивився як на повністю самостійні педагогічні роботи, основані на живому аналізі дитячої особистості, на виникненні в різні умови успішного навчання і виховання. "Це важливий досвід вихованців у практичній психології", - підкреслював він.

Практичну значущість мали пробні уроки, оскільки були перевіркою теоретичної і практичної готовності вихованок до учителювання. Перед практичним дослідом викладання вихованки повинні були подати конспект уроку /проглянутий наставником-керівником/, згідно зауважень зробити виправлення, "подати урок" у присутності педагогічної комісії і інших кандидаток з наступним обговоренням.

Видатний педагог другої половини XIX століття С.І.Миропольський вніс значний вклад у розробку теоретичних основ педагогіки як науки, яка була, на його погляд, фундаментом підготовки майбутніх учителів. Сьогодні заслуговують уваги погляди С.І. Миропольського стосовно педагогіки, її предмета, змісту. Він

був категорично проти поверхового ставлення до педагогічної науки, коли кожен, вичитавши декілька слів про педагогіку, минаючи тяжкий шлях, яким здобуто досвід, вважав себе знавцем справи і сміливо брався керувати громадськими поглядами в цій області.

С.І.Миропольський довів у своїх роботах, що педагогіка є наукою про життя, яка з життя бере свій матеріал і в життя вносить знов здобуті нею результати. Як і К.Д.Ушинський, він підкреслював, що педагогіка є не тільки наука, а ще й мистецтво.

Предметом педагогіки, за його переконаннями, повинна бути вічно жива і мінлива залежно від умов і обставин область людського розвитку, С.І.Миропольський, різнобічно з'ясовуючи значення педагогіки, писав, що вона має широкий виховний вплив на молодь, вносить розумний погляд на життя, вчить спостерігати і аналізувати найглибші і непомітні явища в області виховання, заохочує дослідників знаходити насолоду в педагогічній діяльності і ставить слухачів своїх віч-на-віч з живою необхідністю народної освіти.

С.І.Миропольський сформулював конкретні вимоги до написання підручників з педагогіки, які передбачали: використання самостійних суджень автора і знання капітальних праць у даній області; розміщення і вибір навчального матеріалу згідно педагогічних вимог.

Не втратили своєї актуальності поради С.І.Миропольського щодо роботи з педагогічною літературою: читати постійно і ретельно; уважно перечитувати ті праці, які складають педагогічну скарбницю педагога; прочитане записувати, а до записів ставитись критично; не довіряти сліпо авторитетам.

С.І.Миропольський підкреслював, що вчитель не повинен забувати, що читання та оволодіння чужими знаннями не мета, а засіб формування власних переконань.

С.І.Миропольський розвинув ідеї М.І.Пирогова, К.Д.Ушинського про самоосвіту вчителів. Він досить чітко визначив умови самоосвіти вчителя: самоусвідомлення вчителем свого покликання; самовдосконалення; не вважати свою підготовку закінченою; розумний аналіз своєї діяльності.

Дослідженням встановлено, що в процесі педагогічної діяльності С.І.Миропольський виділяв ефективні, за його переконанням, методи і засоби самоосвіти, вчителя: самоспостереження, бесіда, читання книг, підготовка до уроків.

В заключній частині подані результати дослідження і висновки.

С.І.Миропольський – видний педагог другої половини ХІХ століття – розробив концепцію народної школи, згідно якої питання освіти і виховання розглядалися в тісному зв'язку з перспективами розвитку нових економічних і соціальних відносин, з формуванням національної самосвідомості, оволодінням багатогранною національною і світовою культурою.

Значний вклад С.І.Миропольський вніс в розробку теоретичних основ виховуючого навчання: в обґрунтування його мети, завдань, принципів, методів і засобів.

Теоретично обґрунтована С.І.Миропольським модель виховного процесу передбачала органічне поєднання цілей, завдань, змісту, принципів, методів і умов виховання, їх відповідність головній меті виховання – формуванню всебічно розвиненої особистості, патріота-християнина, підготовці дитини до виконав

ня завдань життя.

С.І.Миропольський обґрунтував і практично довів значну роль вчителя в навчально-виховному процесі; сформулював завдання вчителя, вимоги до його особистості і професійної підготовки; конкретизував форми педагогічної підготовки майбутніх вчителів в учительських семінаріях, педагогічних курсах; класах при гімназіях; розвинув ідеї К.Д.Ушинського, М.І.Пирогова, М.О.Корфа про самоосвіту вчителів, визначив методи і умови їх розумового самовдосконалення.

Науково-теоретична та практична спадщина С.І.Миропольського органічно входить у культурне, духовне життя нової України, стає важливою складовою частиною науково-педагогічних пошуків фахівців, все активніше використовується свідомими вчителями-практиками.

Основний зміст дисертації розкрито у таких публікаціях:

1. С.І.Миропольський про завдання народної школи // Інформаційно-методичний вісник. Випуск 5-6. - Харків: Офіційне видання управління освіти Харківської обласної державної адміністрації, 1994. - С. III-III3.

2. Дидактические взгляды С.И.Миропольского // Дополнительный материал к изучению в курсе "История педагогики" темы "Прогрессивные деятели педагогики 60-90 годов XIX столетия". - Мелитополь, 1994. - 24с.

3. Вклад Миропольского в разработку педагогической теории и практики // В помощь преподавателям, студентам педагогических вузов. Сборник научных статей. - Мелитополь, 1994. - С. 10-15.

M. Tolof.

АННОТАЦІЯ

Головкова М.М.: "Педагогические взгляды и деятельность С.И.Миропольского".

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 – теория и история педагогики, Харьковский государственный педагогический университет им.Г.С.Сковороды, Харьков, 1994.

Анализовалось педагогическое наследие С.И.Миропольского: основные положения его концепции по народной школе; особенности дидактических взглядов; вклад педагога в разработку педагогических основ морального воспитания детей и педагогической подготовки будущих учителей.

Исследование позволило выявить систему учебно-воспитательного процесса в начальной школе, разработанную С.И.Миропольским.

SUMMARY

Golovkova M.M.: "Pedagogical Views and Activities of S.I.Miropolsky."

Dissertation for scientific degree of the Candidate of Sciences (Theory of Education). The speciality - 13.00.01 - Theory and History of Education. Kharkov State Teachers' Training University named after G.S.Skovoroda, Kharkov, 1994.

S.I.Miropolsky's pedagogical heritage has been analysed, namely: the main concepts of his conception of people's school; the peculiarities of his didactic views; his contribution to the development of pedagogical basis of moral education of children and pedagogical training of future teachers.

The research has enabled to reveal the system of teaching and educational process in primary school developed by S.I.Miropolsky.

Ключеві слова: "системи навчання", "загальні і практичні освітні завдання", "елементи загальнолюдського виховання і національно-практичної освіти", "категорії морального виховання".

Підписано до друку 16.11.94 р. Папір офсетний.
Формат 60x84 1/16. Умов.-др.аркушів 1,0. Обліково-вид. арк. 1,0.
Тираж 100 прим. Замовлення № 110.

Ротапринт ХЗМТ м. Харків, вул. Свердлова, 1.

4571 pp.

AB 31.308
AB 31.308